

ŞEYH ABDÜLGANÎ en-NABLUSÎ'NİN (ö. 1143/1731) MEVLEVİLİK MÜDAFAASI: *el-UKÛDÛ'L-LÛ'LÛİYYE FÎ TARÎKÎ'S-SÂDETÎ'L-MEVLEVİYYE* ADLI ESERİ

Abdulcebbar KAVAK*

Öz

XVIII. asrın ilk yarısında Şam'ın önde gelen âlim ve mutasavvıflarından olan Abdülganî en-Nablusî (ö. 1143/1731), telif ettiği üç yüzü aşkın eseri ve tasavvufi seyahatleriyle dikkatleri üzerine çekmiştir. Kâdiriyye, Sühreverdiyye ve Nakşibendiyye tarikatları ile Ekberiyeye Mektebine bağlı olan en-Nablusî, çocukluğundan beri aşına olduğu Mevleviyye tarikatı mensuplarıyla da dostane ilişkiler kurmuştur. Şam'da Mevleviyye tarikatına yönelik artan tenkitler karşısında *el-Ukûdü'l-lü'lüiyye* adlı eserini kaleme almış ve bu tarikatın uygulamalarının dinin özüne uygun olduğunu delillerle ispata çalışmıştır. Bu makalede en-Nablusî'nin yaşadığı dönemde Şam'da Mevleviliğe yöneltilen eleştirilerin tespiti ve onun *el-Ukûdü'l-lü'lüiyye* adlı eserinde bu tenkitlere verdiği cevapların irdelenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şeyh Abdülganî en-Nablusî, Şam, Mevlevilik, el-Ukûdü'l-lü'lüiyye, XVIII. Asır.

SHEIKH ABDÜLGANÎ an-NABLUSÎ's (d. 1143/1731) DEFENCE OF MAWLAWİYYA: HIS WORK CALLED *al-UKÛDU'L-LU'LUIYYA FÎ TARÎKÎ'S-SÂDETÎ'L-MAWLAWİYYA*

Abstract

In the first half of the 18th century, Abdülganî an-Nablusî (d. 1143/1731)-one of the foremost sufists and scholars of Damascus- attracted attention with the more than three hundred works he compiled and sufistic trips. an-Nablusî, who was connected with Qadiriyya, Suhrewardiyya, Naqshbandiyya and Akbariyya School, had close relations with the Mawlawiyya members with whom he was familiar since his childhood. Upon the increasing critics towards the Mawlawiyya Order in Damascus, he published his work called *al-Ukudu'l-lu'luiyya* and tried to prove that the applications of this order were appropriate to religious spirit. In this article, we aim to clarify the critics made to Mawlawiyya during the period when Nablusi lived in Damascus and determine his answers to these critics in his work named *al-Ukudu'l-lu'luiyya*.

Keywords: Sheikh Abdülganî an-Nablusî, Demascus, Mawlawiyya, al-Uqûdu'l-lu'luiyye, XVIII.th century.

Giriş

Tasavvuf, diğer İslami disiplinler gibi doğal bir süreçte ve toplumsal ihtiyacın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bununla beraber sûfîlerin bazı fikir ve düşünceleri ile tasavvufi eğitim sürecinde uyguladıkları kimi metodlar, tasavvufa karşı olan bazı kişi ve çevrelerce eleştirile gelmiştir. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201)'den İbn Teymiyye (ö. 728/1328)'ye, İbn Kayyim

* Yrd. Doç. Dr.; Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, abdulcebbarbarkav@gmail.com.

el-Cevziyye (ö. 751/1350)'den Muhammed b. Abdulvehhab (ö. 1206/1792)'a kadar pek çok ilmiye sınıfı mensubu, tasavvufu ve sufilerin uygulamalarını sert bir dille tenkit etmişlerdir.¹ Sufilere dışarıdan yöneltilen tenkitlerin yanında, bazı sufilerin de konuya farklı bir zaviyeden yaklaşarak tasavvuf ehlinin belli bir dönemden sonra tasavvufu anlama ve hakkıyla temsil etme noktasındaki yetersizliklerini ve samimiyetsizliklerini dile getirdikleri de vakidir. Yaşadığı dönemi-hicri beşinci asır- kastederek tasavvufun zayıfladığından, yaşantısıyla örnek olan şeyhlerin ve onlara tabi olan gerçek dervişlerin azaldığından, şeriate bağlılığın gevşediğinden ve helal ile haramın birbirine karıştırıldığından bahseden Abdülkerim Kuşeyrî (ö. 465/1072) bunlardan biridir.²

Tasavvufa yöneltilen eleştirilere, bazı mutasavvıflar tarafından yazılan eserlerde cevap verilmiştir. Bu yapılırken hem olması gerekenler anlatılmış hem de karşı tarafın delilleri çürütülmeye çalışılmıştır. Ebû Nasr Serrâc et-Tûsî (ö. 378/988)'nin *el-Lüma'*, Abdülkerim Kuşeyrî'nin *er-Risale* adlı eserlerinde kısmen cevap verdikleri bu tenkitler için bazı mutasavvıflar müstakil eserler kaleme almışlardır. Fatih Sultan Mehmet döneminin tanınmış âlim ve sufilerinden Akşemseddin olarak tanınan Şemseddin Muhammed b. Hamza (ö. 864/1460)'nın *Def'u metâini's-sûfiyye* adlı eseri, genel olarak sufilere yöneltilen eleştirilere,³ Şeyh Mekkî Efendi olarak tanınan Ebu'l-Feth Muhammed b. Müzafferüddin (ö. 926/1519)'nin *el-Cânibu'l-garbî fi halli müşkilâti Şeyh Muhyiddîn İbnü'l-Arabî* adlı Farsça eseri İbnü'l-Arabî'ye yönelik eleştirilere,⁴ Muhammed Emîn b. Ali es-Süveydî (ö.1246/1831)'nin *Def'u'z-zelûm ani'l-vukû'i fi irzi hâza'l-mazlûm* adlı eseri ise Mevlânâ Hâlid-i Bağdadî (ö. 1242/1827)'ye yöneltilen tenkit ve ithamlara cevap vermek üzere kaleme alınmıştır.⁵

Sufilere yöneltilen bu eleştirilerden “edebiyat mektebi” olarak da nitelenen⁶ Mevlevi dergâhları da nasibini almıştır. Osmanlı döneminde daha çok şehir hayatının etkin olduğu ilim ve kültür merkezleri ve sanat çevrelerinde benimsenen Mevleviyye tarikatı⁷ mensuplarına

¹ Uludağ, S. (2011). *Tasavvuf ve Tenkit*. İstanbul: Mavi Yayıncılık. s. 14.

² A. Kuşeyrî. (1990). *er-Risale'tü'l-Kuşeyriyye*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, (tahk. Ma'rûf Zarîk, Ali Abdülhamid Baltacî). s. 37.

³ Bu eserle ilgili geniş malumat için bk. Reis, B. (2014). Sufilere Yöneltilen Tenkitlere Bir Cevap: Akşemseddin ve Def'u Metâini's-Sûfiyye İsimli Eseri. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C II, S 3, s. 37-70.

⁴ Şeyh Mekkî Efendi, Ahmed Neylî Efendî. (2004). *İbn Arabî Müdafası*. (haz. Halil Baltacı), İstanbul: Gelenek Yayıncılık. s. 31-188.

⁵ M. E. Süveydî. *Def'u'z-zelûm ani'l-vukû'i fi irzi hâza'l-mazlûm*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, Numara: 1404, vr. 13a-71a.

⁶ A. Enver. (2010). *Mevlevi Şairler*. (haz. Tahir Hafizoğlu), İstanbul: İnsan Yayınları. s. 21.

⁷ Osmanlı döneminde ilk olarak Konya, Karahisar (Afyon) ve Kütahya'da açılan Mevlevihanelerin sayısının bir dönem elli ikiye ulaştığından bahsedilir ki bunların içinde Şam Mevlevihanesi de bulunmaktadır. bk. Kara, M. (2010). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları. s. 27.

yöneltilen eleştirilere cevap olarak eser telifinde bulunan çok sayıda mutasavvıf bulunmaktadır. Bunların içinde *Hüccetü's-sema* adlı eserin⁸ sahibi ve İstanbul Galata Mevlevihanesi'nin postnişinlerinden Şeyh Rusûhuddin İsmail el-Ankaravî (ö. 1041/1631), *Risaletün fî beyâni cevâzi devrâni's-sûfiyye adlı* eserin müellifi Ömer Fuâdî el-Kastamonî (ö. 1046/1636),⁹ *Risaletün fî beyâni cevâzi devrâni's-sûfiyye* adlı bir eseri kaleme alan Evhadüddin Abdülahad en-Nûrî (ö. 1061/1650)¹⁰ ve *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eseri kaleme alan Abdülganî en-Nablusî (ö. 1143/1731) gibi Mevleviyye, Halvetiyye, Kâdiriyye ve Nakşibendiyye tarikatlarına mensup birçok şeyh yer almaktadır.

Bu makalemizde Abdülganî en-Nablusî'nin *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eserinde Mevleviyye mensuplarına yöneltilen eleştirilere verdiği cevaplar incelenip yaptığı müdafaa ele alınacaktır.

A. Abdülganî en-Nablusî'nin Hayatı ve Eserleri

Abdülganî en-Nablusî,¹¹ Haçlı saldırılarının başladığı dönemde Kudüs'ten göç ederek Şam'a yerleşen¹² bir ailenin çocuğu olarak 1050/1641 yılında Şam'da doğmuştur.¹³ İlmiye sınıfına mensup bir ailede yetişen en-Nablusî, ilk eğitimini babasından almış daha sonra medrese tahsiline başlamıştır. Şam'ın tanınmış âlimlerinden Necmeddin b. Bedreddin el-Ğazzî (ö. 1061/1651)'nin Emevî Camiindeki hadis dersleri halkasına dâhil olmuş ve onun vefatına kadar yanında hadis okumaya devam etmiştir.¹⁴ Necmeddin el-Ğazzî'den başka ders okuduğu hocaları ise; Şeyh Mahmud el-Kürdî, Muhammed b. Ömer el-Halebî (ö. 1071/1661), Muhammed b. Tacüddin el-Mehâsinî (ö. 1072/1662), Muhammed b. Berekât ed-Dimaşkî (ö. 1076/1666), Muhammed b. Muhammed el-Îsâvî (ö. 1080/1670), Şeyh Abdülkadir b. Mustafa

⁸ Bu eserle ilgili yazılan müstakil bir makale için bk.. Akdoğan, B. (1996). Hüccetü's-sema Adlı Mûsikî Risalesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in Musiki Anlayışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C XXXV, S 1, s. 478-504.

⁹ Pala, A. İ. (2012). Mısır Milli Kütüphanesinde Bulunan Fıkıhla İlgili Türkçe Yazma Eserler. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. S 20, s. 448.

¹⁰ Bu eser için bk. Pala, *agm.*, s. 448.

¹¹ Abdülganî Nablusî'nin tam adı Abdülganî b. İsmail b. Abdilganî b. İsmail b. Ahmed b İbrahim ed-Dimaşkî en-Nablusî'dir. bk. İ. P. Bağdâdî. (1951). *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin*. İstanbul: Matbaatü'l-Vekâleti'l-Maârifî'l-Celîle. C I, s. 590; Ö. R. Kehhâle. (1993). *Mu'cemü'l-müellifin teracumu musannifiyi'l-kütübi'l-Arabiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale. C II, s.176.

¹² A. Nablusî. (2009). *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*. (Tahk. Bekrî Alaaddin), Dimaşk: Dâru Neynevâ. s. 13.

¹³ Ş. Sâmî. (1311). *Kâmûsu'l-A'lâm*. İstanbul: Mihrân Matbaası. C IV, s. 3080; Bağdâdî, *age.*, C I, s. 590; H. Vassâf. (2011). *Sefîne-i Evliyâ*. İstanbul: Kitabevi. C I, s. 131; Kehhâle, *age.*, C II, s. 176; M. A. Dernîka. (2006). *Mu'cemü'l-müellifine's-süfiyyin*, Trablus: el-Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitab. s. 209; Özel, A. (2006). Abdülganî b. İsmail en-Nablusî. *DİA*, C XXXII, s. 268

¹⁴ B. Alaaddin. (1995). *Bir Çağın Öncüsü Abdülganî Nablusî Hayatı ve Fikirleri*. (çev. Veysel Uysal), İstanbul: İnsan Yayınları. s. 92-93.

es-Safûrî (ö. 1081/1671), Şam'ın nakibüleşrafı İbn Hamza, Ali ed-Dâğîstânî, Ahmed b. Muhammed el-Kalaî, İbrâhim b. Muhammed b. Mansûr el-Fettâl (ö. 1098/1687), Abdûlbâkî el-Hanbelî (ö. 1071/1661), Kemâleddin Muhammed b. Yahyâ el-Faradî, Muhammed b. Ahmed el-Üstüvânî (ö. 1072/1662) ve Nûreddin Ali b. Ali eş-Şebrâmellisî (ö. 1087/1677) gibi âlimlerdir.¹⁵

Kur'ân ilimleri, hadis, kelim, İslam hukuku, tasavvuf, Arap dili ve edebiyatı, şiir ve belagat, hendese ve mantık, tarih ve ensâb alanlarında iyi bir eğitim gören Nablusî,¹⁶ bu arada ailesinin uzun süredir devam ettirdiği Türkçe ve Farsça dil eğitimini de ihmal etmemiştir.¹⁷ Yirmili yaşlarda başladığı müderrislik görevinin yanında, tasavvuf alanında da ciddi okumalar yapmaya başlamıştır. İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240), İbn Seb 'în (ö. 668/1269), Afîfüddin et-Tilimsânî (ö. 690/1291), Abdülkerim el-Cîlî (ö. 832/1428) ve Sadreddin Konevî (ö. 673/1274)'nin eserleri ve "vahdetivücut" düşüncesiyle ilgili yorumları Nablusî'yi etkilemiştir.¹⁸ O, 1075/1664 yılında çıktığı İstanbul seyahati sırasında Hama'da görüştüğü Kâdirî şeyhi Abdürrezzâk b. Şerafeddin Geylânî'ye intisap etmiştir. Bundan yaklaşık on iki yıl sonra (1087/1676) yılında Buhara'dan Şam'a gelen Şeyh Ebû Saîd el-Belhî'den Nakşibendiyye hırkası giymiştir.¹⁹ Şeyh Abdülganî Nablusî intisap ettiği Kâdiriyye, Sühreverdiyye ve Nakşibendiyye tarikatları²⁰ ile bağlı olduğu Ekberiyye Mektebini Şam'da temsil etmek suretiyle camiu't-turuk bir sufi kimliğine sahip olmuştur. Bu meyanda kendisinin müteahhirîn Nakşibendî şeyhleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu belirtiliyorsa da,²¹ onun konumunun tarikatlar üstü olduğu eser ve icraatlarından anlaşılmaktadır.

Şiir ve edebiyat alanında güçlü bir kaleme sahip olan Nablusî,²² kendi isteğiyle atandığı Şam'ın Meydan Mahkemesi kadılığından bir dönem yürüttükten sonra istifa etmiş ve müderrislik görevine geri dönmüştür.²³ Bir taraftan Emevî Camiinde hadis dersleri vermeye başlayan Nablusî, diğer taraftan İbnü'l-Arabî'nin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Fusûsü'l-hikem*, *et-Tecelliyâtü'l-ilâhiyye* ve *Mevâki'u'n-Nücûm* adlı eserlerini okutmaya başlamıştır.²⁴ İbnü'l-Arabî ve düşüncelerine dair yazdığı çok sayıda eser ile Şarânî'den sonra dikkatleri üzerine çekmiştir.

¹⁵ A. Nablusî. (2011). *el-Mecâlisu's-Şâmiyye fi'l-Mevâ'izi'r-Rûmiyye*. (Tahk. Hibe el-Malih), Dimaşk: Dâru Nûri's-Sabah. s. 11-13; Özel, *agm.*, s. 268.

¹⁶ Vassâf, *Şefîne-i Evliyâ*, C I, s. 131; Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdülganî Nablusî*, s. 93.

¹⁷ Alaaddin, *age.*, s. 93.

¹⁸ Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, C IV, s. 3080; Alaaddin, *age.*, s. 93-94.

¹⁹ Nablusî, *el-Mecâlisu's-Şâmiyye*, s. 11; Özel, *agm.*, s. 268; A. M. Ferğâlî. (2005). *Abdülganî en-Nablusî hayatuhu ve ârâuhu*, Kahire: Mektebetü'l-İmân. s. 77.

²⁰ S. Vicdânî. (1338). *Tomâr-ı Turuk-ı 'Aliyye*, İstanbul: Matbaa-i Âmire. C II, s. 46.

²¹ Ferğâlî, *age.*, s. 47.

²² Alaaddin, *age.*, s. 94-95.

²³ Alaaddin, *age.*, s. 95.

²⁴ Alaaddin, *age.*, s. 95; Özel, *agm.*, s. 268.

Özellikle İbnü'l-Arabî'nin “vahdetivücut” anlayışına dair yaptığı derin analizler ile şöhret bulmuştur.²⁵

Nablusî'nin altı seyahatinden bahsedilir.²⁶ Kudüs, Mekke, Medine, Bağdat, İstanbul gibi İslam dünyasının önemli ilim ve kültür merkezlerini dolaştıktan sonra müşahedelerini yazıya geçiren Nablusî'nin bu çalışmaları, bir süre sonra Batılı seyyah ve araştırmacıların da dikkatini çekmiştir.²⁷ Seyahatleri sırasında çok sayıda tekkeyi ziyaret eden ve bu arada birçok mutasavvıfla görüşen Nablusî'nin en gözde ziyaret mekânları ise Mevlevi Dergâhları olmuştur.

Nablusî'nin hem Şafii hem de Hanefî mezheplerinde sahip olduğu derin bilgi ve zamanı iyi okuyabilme becerisinin, onu otoriter bir müçtehit hâline getirirken, Kur'ân ve Sünnet'i esas alan tasavvufî anlayışıyla da dönemin müceddidi ve kutbu olarak öne çıktığı ifade edilir.²⁸ Tasavvuf felsefesi alanındaki görüş ve yorumlarına katıldığı İbnü'l-Arabî ve kurduğu Ekberiyeye Mektebi'ne destek veren Nablusî, bu gayretini tarikatların geneline teşmil ederek, Şam'da tasavvuf ve mutasavvıfların görüş ve faaliyetlerine sahip çıkmış ve muhaliflerine karşı onları yazılı olarak savunan güçlü bir müdafî hâline gelmiştir. Bunun en açık örneklerinden biri onun Şam Emevî Camii başta olmak üzere Mevleviliğe karşı giderek yükselen ve sertleşen tenkitlere karşı yazdığı *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye* adlı eseridir.

İlmi ve sufiliği kadar telifat hususunda da başarılı ve velut bir şahsiyet olan Nablusî'nin, üç yüzü aşkın eserinden bahsedilir.²⁹ *el-Mecâlisu's-Şâmiyye fî mevâ'izi ehl-i bilâdi'r-Rûmiyye, et-Tahrîrü'l-hâvî bi şerh-i Tefsîri'l-Beyzâvî, Kenzü'l-hakki'l-mübîn fî ehâdis-i Seyyidi'l-Mürselîn, Şerhu Tarîkati'l-Muhammediyye li'l-Birgivi, Leme'âtü'l-berki'n-necdî fî şerh-i tecelliyâtü Azîz Mahmud Efendî, Miiftâhü'l-mâiyye fî şerhi Risaleti'n-Nakşebendiyye, Envârü's-sülûk fî esrâri'l-mülûk, el-Fütûhâtü'l-medeniyye fî'l-hazarâti'l-Muhammediyye, el-Kavlü'l-Âsım fî kırâati Hafs an Âsım, Divânü gazeliyyât, Kifayetü'l-müstefid fî ilmi't-tecvîd, Reddü'l-metîn alâ muntakası'l-Ârif Muhyiddin, et-Tuhfetü'n-nablusiyye fî'r-rihleti't-Trablusiyye, Manzûme fî mulûk-i benî Osman* Nablusî'nin farklı disiplinlerde yazdığı eserlerden bazılarıdır.³⁰

²⁵ A. A. Atâ. (1987). *et-Tasavvufü'l-İslami beyne'l-asâleti ve'l-iktibâs fî asri'n-Nablusî*, Beyrut: Dâru'l-Cil. s. 15: V. S. Bâsil. (2006). *Vahdetü'l-vücûd inde İbni'l-Arabî ve Abdilğani en-Nablusî*, Beyrut: Dâru'l-Fârâbî. s. 13.

²⁶ Alaaddin, *Bir Çağın Öncüsü Abdülğani Nablusî*, s. 120-121.

²⁷ A. Nablusî. (2003). *et-Tuhfetü'n-Nablusiyye fî'r-rihleti't-Trablusiyye*. (Tahk. Heribert Bûse), Beyrut: Dâru'n-Neşr. s. 9.

²⁸ Alaaddin, *age.*, s. 97.

²⁹ Bağdâdî, *Hediyyetü'l-Ârifîn.*, C I, s. 590-594; Özel, *agm.*, s. 268-269; Nablusî, *el-Mecâlisu's-Şâmiyye*. s. 21-50.

³⁰ Sâmî, *Kâmûsu'l-a'lâm*, C IV, s. 3081-3083; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C I, s. 133-138; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn.*, C II, s. 176-177; Dernîka, *Mu'cemü'l-müellifîne's-süfiiyyîn*, s. 209-210; Nablusî, *el-Mecâlisu's-Şâmiyye*, s. 21-50.

Sahip olduğu ilmî ve tasavvufî kimliği ve çok sayıda telifatıyla hicri on ikinci asrın büyük âlim ve sufileri arasında ilk sıralarda adı geçen Nablusî'den,³¹ Kâdiriyye tarikatı ve Ekberiyye Mektebine bağlılığı sebebiyle “Ğaniyye-i Kâdiriyye” ve “Ekberiyye-i Ğaniyye” şubelerinin kurucusu olarak bahsedilir.³²

Abdülganî Nablusî'nin Şam'da görüştüğü birçok sufi dostu içinde Şeyh Abdurrahman es-Semmân, Şeyh Ali en-Nebkî ve Şeyh Molla İlyas el-Kürdî en çok dikkat çekenlerdir.³³ Bu zevattan Şeyh Molla İlyas el-Kürdî'nin mezar taşına yazdığı manzume,³⁴ Nablusî'nin dostlarına olan vefasının yazılı bir şahididir.

Nablusî'nin tasavvufî faaliyetleri kadar talebe yetiştirmeye de önem verdiği bilinmektedir. Talebeleri içinde Saçaklızâde lakabıyla meşhur olan Muhammed el-Maraşî (ö. 1150/1737), Ahmed ez-Züheyrî (ö. 1153/1740), Musa b. Ali el-Mevlevî (ö. 1157/1744), Mustaf b. Kemalüddin b. Ali es-Siddîkî (ö. 1162/1748), Halîl b. Es'ad el-Bekrî, Abdülvehhâb b. Mustafa b. İbrâhim ed-Dekdekî (ö. 1189/1775), Muhammed b. Abdurrahman el-Ba'î, İbn Abdürrezzâk ed-Dimaşkî (ö. 1138/1725), Muhammed b. Ali el-Kübeysî (ö. 1169/1756), Ahmed b. Muhammed b. Tâhâ el-Makdisî (ö. 1180/1767), İbn Kennân, Ahmed b. Ali el-Menînî (ö. 1172/1758), Muhammed b. Murad el-Murâdî, Muhammed b. Abdurrahman el-Gazzî, Hâmid el-İmâdî, Muhammed Emîn el-Muhibbî, Hüseyin b. Tu'me el-Beytümânî (ö. 1175/1761) ve Halvetiyye tarikatının Bekriyye kolunun kurucusu Kutbeddin Mustafâ el-Bekrî en çok tanınanlardır.³⁵

Abdülganî en-Nablusî 24 Şa'bân 1143/4 Mart 1731 tarihinde 93 yaşında Şam'da vefat etmiş ve evine defnedilmiştir.³⁶ Nablusî'nin sandukasının baş tarafındaki şu yazı onu İbnü'l-Arabî'nin tercümanı olarak tanıtmaktadır.³⁷

Aşk ile gel meşhed-i pâke kabul itsün seni

Tercümân-ı Şeyh-i Ekber Hazret-i Abdülganî

³¹ Sâmi, *age.*, C IV, s. 3080;

³² Vicdânî, *Tomâr*, C II, s. 46-47.

³³ T. el-Kürdî. (2007). *Rihletü'ş-Şeyh Tâhâ el-Kürdî*. (Tahk. Ali Necm İsa), Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. s. 147-153.

³⁴ el-Kürdî, *age.*, s. 152.

³⁵ Nablusî, *el-Mecâlisu'ş-Şâmiyye*, s. 13-14; Özel, *agm.*, s. 268.

³⁶ Sâmi, *Kâmûsu'l-a'lâm*, C IV, s. 3081; Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C I, s. 132; Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, C II, s. 176; Özel, *agm.*, s. 268; Ferğâlî, *age.*, s. 63.

³⁷ Vassâf, *age.*, C I, s. 132.

B. Abdülganî en-Nablusî'nin Mevlevilikle İlişkisi

Şam'da Mevleviyye tarikatı adına bilinen ilk ciddi faaliyetin XVI. asırda açılan Mevlevi Dergâhı olduğu söylenir. Bu dergâh, Anadolu'da Afyonkarahisar Mevlevihânesi şeyhi Abâpûş-i Velî (ö. 890/1485)'nin oğlu Divane Mehmet Çelebi (ö. 951/1544)'nin girişimleriyle açılmış³⁸ ve uzun süre Şam halkına hizmet vermiştir. Abdülganî Nablusî'nin yaşadığı dönemde dinî ve tasavvufi sohbetleri, sanat ve musiki alanındaki faaliyetleri ile Şam'daki en faal dergâhlardan biri olduğu, dergâh mensuplarına yöneltilen tenkitlerden anlaşılmaktadır.³⁹

Nablusî'nin Şam'daki Mevlevilerle ilk tanışması dokuz yaşında iken gerçekleşmiştir. Babasıyla beraber 1059/1649 yılında gittiği Mevlevi Dergâhında karşılaştığı dervişler,⁴⁰ duyguyu dünyasını derinden etkilemiş ve hayatı boyunca sürecek bir iz bırakmıştır. 1101/1690 yılında Kudüs seyahati sırasında orada bulunan Mevlevi Dergâhını ziyaret eden Nablusî, hissiyatını bir kaside ile dile getirmiştir. Yine 1111/1700'de Trablus seyahatinde uğradığı Mevlevi Dergâhı'nın mimarisine hayran kalmıştır.⁴¹

Şam'da tasavvufi faaliyet yürüten birçok Mevlevi şeyhi içinde, Dîvâne Mehmet Çelebi'den başka Hicâzî Dede (ö. 980/1572), Dâlî Dede, Derviş Dede (ö. 980/1572), Şeyh Karî-i Ahmed el-Vefâyî (ö. 1005/1597), Karamanî Kartal Derviş Muhammed Dede (ö. 1017/1608), Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1057/1648), Âlemî(İlmî) Dede (1070/1660), Larendeli Derviş Hamza Dede, Derviş Samtî, Sultan Dîvânî, Derviş Feyzî (ö. 1100/1688), Seyyid Nesîb Yûsuf Dede ve Şeyh Said el-Ahmedî el-Mevlevi (ö. 1286/1870)'nin isimleri öne çıkmaktadır.⁴²

Nablusî'nin, "Ey Mustafa! 1075/1665 yılında Anadolu'ya gitmek nasip olduğunda Mevleviliğin kurucusu Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273)'yi ziyaret etmek için Konya'ya doğru yola çıktık. Bu arada içimizden "Şayet bu ziyaretimizi kabul ediyorsa türbesinin kapısını açık bulalım diye geçirdik. Oraya vardığımızda kapısının kilitli olduğunu gördük. Kapıya ulaştığımızda kilidi düştü ve kapı açıldı. Biz de girip Fatiha okuduk. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273)'nin ruhaniyetinin büyük ve beyaz bir kuş suretinde mezarının

³⁸ Tanrıkorur, Ş. B. (2004). Mevleviyye. *DİA*, C XXXVIII, s. 469. Şam'daki Mevlevihane'nin 993/1585 yılında açıldığı konusunda Arap müelliflerin ve diğer araştırmacıların müttefik oldukları belirtilir ki (bk. Küçük, S. (2007). *Mevleviliğin Son Yüzyılı*. İstanbul: Vefa Yayınları. s. 315) bu, Tanrıkorur'un verdiği tarihten yaklaşık yarım asır sonrasına denk gelmektedir.

³⁹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 6a-30b.

⁴⁰ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, s. 14.

⁴¹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, s. 15.

⁴² M. C. eş-Şattî. (1994). *A'yânu Dimaşk fi'l-karnî's-sâlise 'aşere ve nisfi'l-karnî'r-râbi'a 'aşere*, Dimaşk: Dâru'l-beşâir. s. 134; S. S. Ahmed Dede. (2003). *Mevlevilerin Tarihi*. (haz. Cem Zorlu), İstanbul: İnsan Yayınları. s. 287, 288, 291, 293, 296, 298, 301, 319; Enver, *age.*, s. 65, 99, 108, 172, 213, 215, 268, 271.

üzerinde durduğunu gördük. Bizi gördüğünde yavaş yavaş küçülmeye başladı. Ta ki serçelerden çok daha küçük bir hâl aldı. Onun için ağzımızı açtık. Ağzımıza girince de onu yuttuk”⁴³ diye Mustafa el-Hamevî adlı bir talebesine anlattığı bu hatırası, onun Mevlevilikle niçin bu kadar ilgili olduğu hususunda önemli ipuçları vermektedir.

Nablusî'nin Mevleviyye tarikatıyla ilişkisi sadece dergâh ziyaretleriyle sınırlı değildir. Telifatı arasında yer alan *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye, es-Sirâtü's-sevî şerhu dibâcâtî'l-Mesnevi, İzâhu'd-delâlât fî simâ'i'l-âlât, Fethü'l-Kerîmi'l-Vehhâb fî'l-'ulûmi'l-müstefâde mine'n-nay ve's-Şebbâb adlı eserleri*⁴⁴ ile *Vesâilü't-tahkîk ve resâilü't-tevfîk* adlı eserinde yer alan bazı mektupları,⁴⁵ Mevlevilikle ne kadar yakından ilgilendiğinin bir göstergesidir. Nablusî'nin, çocukluğundan beri gerek Şam'da gerekse diğer şehirlerde bulunan Mevlevi Dergâhlarında, ayin ve sohbetlerine katıldığı Mevleviler, itikadı ve tasavvufi anlamda onda olumlu bir izlenim bırakmışlardır. Bunun içindir ki, Nablusî, Mevlevilerin dergâhlarında düzenledikleri sema ve diğer uygulamaların, Şeriat'a uygunluğu noktasında en ufak bir şüphe duymamış ve onları sonuna kadar savunmuştur.

C. el-Ukûdü'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye Adlı Eser

1. Eserle İlgili Genel Bilgiler

Şeyh Abdülganî en-Nablusî'yi Mevlevilikle ilgili kılan başlıca eser *el-ukûdü'l-lü'lüyye* adlı Arapça çalışmasıdır. Nablusî'nin 1096/1685 yılında kaleme aldığı bu eseri, Mevleviler arasında ayrı bir ilgiye mazhar olmuştur. Öyle ki, Nablusî henüz hayatta iken Mevlevi şairlerinden⁴⁶ Yenikapı Mevlevihanesi postnişini⁴⁷ olan Ârifî Ahmed Dede (ö. 1137/1724) tarafından tercüme edilmiştir.⁴⁸ Bu eser, Mevlevi dergâhlarında icra edilen sema ayinlerinde

⁴³ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, s. 16.

⁴⁴ Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C I, s. 136-137; Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, s. 17-21.

⁴⁵ Tekirdağın Hayrabolu kazasına gönderdiği “Tevâcüd ve Raks” hakkındaki mektubu ile Edirne’de bir dostuna gönderdiği “es-Simâ’ mine'l-lehvi'l-mubâh” başlıklı mektubu, Mevlevilere yöneltilen tenkitlere dolaylı olarak verilen cevapları ihtiva etmektedir. bk. A. Nablusî. (2010). *Murâselatü'n-Nablusî vesâilü't-tahkîk ve resâilü't-tevfîk*. (Tahk. Bekrî Alaaddin), Dimaşk: Dâru Neynevâ. s. 128, 179-180.

⁴⁶ Enver, *Mevlevi Şâirler*, s. 217.

⁴⁷ Özdamar, M. (2007). *Dersaadet Dergâhları*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınevi. s. 222-223.

⁴⁸ Eserin tercümesinin yazma nüshaları için bk.

1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümünde 2185 numarada kayıtlı olan 76 varaklık nüsha.
2. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü 3038 numarada kayıtlı olan 88 varaklık nüsha.
3. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, H. Hayri-ABD Efendi Bölümü 099 numarada kayıtlı olan 45 varaklık nüsha.
4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Bölümü 601 numarada kayıtlı 42 varaklık nüsha.

sergilenen tüm uygulamaları içerdiği için *sema risalesi* olarak da niteleyenler olmuştur.⁴⁹ Osmanlı döneminde Mevlevî dergâhlarının çok faal olduğu Kahire, Bağdat, Şam, Konya ve İstanbul gibi pek çok ilim kültür merkezinde *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'nin yazma nüshaları bulunmaktaydı.⁵⁰ Makalemizde esas aldığımız yazma nüsha, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevi Bölümü 226 numarada kayıtlıdır. Abdülcelil b. Mustafa b. İsmail b. Abdilganî en-Nablusî'nin 14 Zilhicce 1211/ 10 Haziran 1797 tarihinde istinsah ettiği⁵¹ bu nüsha, 31 varaktan oluşmaktadır.

Eser şu tahmid cümleleriyle başlamaktadır:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي قطع بسيف الحق دابر من إستحق وأذل كلام الجاهل بساطع نور البيان و خذل من تعرّض لفقرء الطريق
فاورده موارد الحرمان .⁵²

“Rahman Rahîm Allah'ın Adıyla

Hak kılıcıyla müstahak olanların akıbetini kesen ve cahillerin sözünü, beyan nurunun zuhuruyla zelil kılan ve tarikatın fakirlerine/dervişlerine karşı çıkanları alçaltıp mahrumiyete sürükleyen Allah'a hamd olsun.”

Ârifî Ahmed Dede'nin *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'ye yaptığı tercüme farklı zamanlarda istinsah edilmiştir. *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'ye'nin Türkçe olarak yapılan şerhi⁵³ ise Müstakimzâde

5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmalar Bölümü 1040 numarada kayıtlı 69 varaklık nüsha.

6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Yazmalar Bölümü 290 numarada kayıtlı 50 varaklık nüsha.

7. Ankara Milli Kütüphane 080 numarada kayıtlı olan ve Derviş Hüseyin Niyazi Mevlevî'nin istinsah ettiği nüsha.

8. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Bölümü, Ms. or. oct.1905 numarada kayıtlı olan nüsha.

⁴⁹ Durceylan, M. T. (2015). *Abdülğanî en-Nablusî'ye Ait el-Ukûdü'l-Lü'lüyye İsimli Eserin Ârifî Ahmed Dede Tercümesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. s. 22.

⁵⁰ Eserin Türkiye'deki farklı kütüphanelerde bulunan yazma nüshaları:

1. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi 03179 numarada kayıtlı olan nüsha.

2. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Yahya Tevfik 190 numarada kayıtlı olan nüsha.

3. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nafiz Paşa 396 numarada kayıtlı olan nüsha.

4. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi 1585 numarada kayıtlı olan nüsha

5. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevi 226 numarada kayıtlı olan nüsha.

6. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih 2857 numarada kayıtlı olan nüsha

⁵¹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevi, numara: 226, vr. 31a

⁵² Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 2a.

⁵³ Şerhinin yazma nüshaları için bk.

1. Konya Mevlana Müzesi Türkçe Yazmalar Bölümü, 2165 numarada kayıtlıdır. *Şerhu Ukûdi'l-lü'lüyye fi tariki's-sâdâti'l-Mevleviyye*, 1211/1796 tarihinde istinsah edilen bu nüsha talik olarak yazılmış 36 varak ve 25'er satırdır.

2. *Terceme-i Ukûdi'l-lü'lüyye fi tariki's-sâdâti'l-Mevleviyye*, İstanbul Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Türkçe Yazmaları Koleksiyonu, 595 numarada kayıtlıdır. 129 sayfa olan eser 19'ar satırdan oluşmaktadır.

lakaplı Sa'düddin Süleyman Efendi (ö. 1202/1787)'ye aittir. Müstakimzâde Sa'düddin Efendi, *bu eseriyle* ilgili olarak “bu çalışmasının tam bir şerh olmadığını belki şerhle karışık bir tercüme olarak nitelenebileceğini” söylemektedir.⁵⁴

Bu eser 1329/1911 yılında Şam Mevlevi Tekkesi postnişini Şeyh Muhammed Said Efendi tarafından matbu hâle getirilmiştir. 32 sayfa olarak basılan eser için, Muhammed Sabri Mevlevi'nin 25 Şaban 1280/4 Şubat 1864 tarihinde istinsah ettiği nüsha esas alınmıştır. Muhammed Sabri Efendi nüshası, Abdülganî Nablusî'ye ait asıl yazma nüshayla bire bir karşılaştırıldıktan sonra Muktebes Matbaasında basılmıştır.

el-Ukûdü'l-lü'lüyye adlı eserle ilgili son dönemde yapılan en ciddi çalışma ise Bekrî Alaaddin'e aittir. Alaaddin'in tahkik ederek bir de takdim yazdığı bu eser, Şam'da Dâru'n-Neynevâ tarafından 2009 yılında bastırılmış olup 81 sayfadan oluşmaktadır.

2. Eserin Kaynakları

Nablusî'nin *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'de kullandığı kaynaklarını genel olarak üç kategoride ele alabiliriz.

a. Kur'ân-ı Kerim

Nablusî'nin Mevlevilere yapılan tenkitlere cevap verirken kullandığı kaynakların başında Kur'ân-ı Kerim yer alır. O, Mevlevilerin dergâhlarında icra ettikleri uygulamaların dinin özüne uygun olduğunu ispat etmek için Kur'ân-ı Kerim'den bir veya daha fazla ayeti delil olarak getirmeye gayret eder.

b. Hadis-i Şerifler

Nablusî'nin eserinde başvurduğu ikinci kaynak hadis-i şeriflerdir. O, tenkitleri çürütmek için sık sık hadislere başvurmaktan geri durmamıştır. Hadislerin yer aldığı kaynaklar hususunda ise, sūfiyyenin genelinde görüldüğü üzere, çok seçici davranmaz ve yaygın hadis kaynakları dışından da alıntı yapmaktan çekinmez. Bu meyanda hadislerinden istifade ettiği kaynaklar

3. *Şerhu Ukûdi'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdâti'l-Mevleviyye*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu Şeriyye 895 numarada kayıtlıdır. 345 sayfa olan eserin her sayfasında 19 satır bulunmaktadır.

4. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Lala İsmail 179 numarada kayıtlı olan nüsha.

5. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, İzmir 298 numarada kayıtlı olan nüsha

6. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Halet Efendi 379 numarada kayıtlı olan nüsha.

7. İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud 2348 numarada kayıtlı olan nüsha.

⁵⁴ Müstakimzâde Sa'düddin Süleyman Efendi, *Şerhu'l-ukûdi'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdâti'l-Mevleviyye*, İstanbul: Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü Numara: 895, vr. 2a. Bu yazma nüshaya normal sayfa numaraları da verilmiştir. Sayfa numarası esas alındığında yukarıdaki bilgi 3. Sayfada yer almaktadır.

arasında Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî (ö. 256/870), Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî (ö. 261/875), Âsâ Muhammed b. Âsâ b. Yezîd et-Tirmizî (ö. 279/892)'nin *Câmi'u's-sahîh*'i, Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî (ö. 275/889), Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (ö. 303/915) ve Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî (ö. 385/995)'nin *Sünen*'leri, Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"i, ed-Dârekutnî, et-Taberânî, Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Kûfî (ö. 235/849)'nin *el-Musannef*'i, İbn Gaylân (ö. 440/1049)'in⁵⁵ *Gaylâniyyât*'ı, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî (ö. 354/965)'nin *Sahîh*'i, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Suyûtî (ö. 911/1505)'nin *el-Câmi'u's-sağîr min hadîsi'l-beşîri'n-nezîr*, Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn el-Münâvî (ö. 1031/1622)'nin *Feyzû'l-kadîr şerhu'l-câmi'i's-sağîr*, Ebû Mansûr Şehredâr b. Şîrûye b. Şehredâr (ö. 558/1163)'in *Müsnedü'l-Firdevs*'i⁵⁶, Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451)'nin *Umdetü'l-kârî fi şerh-i Sahîhi'l-Buhârî* ile sadece isimlerine yer verilen Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Mürri el-Bağdâdî (ö. 233/848), Muhammed b. Alî b. Hasen et-Tirmizî (ö. 320/932), ve İbn Asâkir yer almaktadır.

c. Tanınmış Büyük Şahsiyetlerin Eserleri

Nablusî'nin *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'de başvurduğu üçüncü kaynağı ise İslam dünyasında fıkıh, hadis, tefsir, tasavvuf ilimlerinde isim yapmış şahsiyetlerin eserleri ile bunlara ait yaygın söz ve içtihatlarıdır. Ebû Hanîfe, İmam Malik, İmam Şafii ve Ahmed b. Hanbel gibi mezhep imamlarının görüşlerine yer veren Nablusî, farklı dönemlerde yaşamış ve İslam dünyasında eserleriyle saygın bir yer edinmiş diğer şahsiyetlerden de alıntılar yapar. Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî (ö. 430/1038)'nin *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî (ö. 463/1071)'nin *Târîhu Bağdat*, Muhyiddin İbnü'l-Arabî (ö. 638/1240)'nin *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, Muhammed b. Muhammed b. Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî (ö. 827/1424)'nin *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*, Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed es-Suyûtî (ö. 911/1505)'nin *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî (ö. 923/1517)'nin *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, İmam

⁵⁵ İbn Gaylân'ın tam adı Ebû Tâlib Muhammed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Gaylân el-Bezzâz el-Hemdânî'dir. 347/958 yılında doğan İbn Gaylân yıllarca Ebû Bekir eş-Şâfiî'nin yanında hadis okuduktan sonra Nişâburlu muhaddislerden İbrâhîm b. Muhammed el-Müzekkî ile Basralı hadis râvisi Ebû'l-Hasan Ali b. Kâsım en-Neccâd'ın yanında da hadis okumaya devam etmiştir. Hocalarından Ebû Bekir eş-Şâfiî'den 352/963—354/965 yılları arasında rivayet ettiği 10.000 hadisi "Gaylâniyyât" adlı eserde toplamıştır. İbn Gaylân 6 Şevval 440/14 Mart 1049 tarihinde Bağdat'ta vefat etmiştir. bk. Kandemir, M. Y. (1999). İbn Gaylân. *DİA*, C XIX, s. 505.

⁵⁶ Bu eser Deylemî'nin babasının Kitâbü'l-Firdevs adlı eserinde yer alan hadislerin isnadlarını bir araya toplamış ve bu yeni esere Müsnedü Firdevsi'l-ahbâr adını vermiştir. bk. Uğur, M. (1994). Deylemî, Şehredâr b. Şîrûye. *DİA*, C IX, s. 266.

Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (ö. 973/1565)'nin *Levâkihu'l-envâr fî tabakâti'l-ahyâr*, Birgivî Mehmed Efendi (ö. 981/1573)'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye ve's-sîretü'l-Ahmediyye*, Necmüddîn Muhammed b. Muhammed el-Gazzî ed-Dımaşkî (ö. 1061/1651)'nin *Hüsni't-tenebbüh li-mâ verede fi't-teşebbüh*, Ebû Talib el-Mekkî (ö. 386/996)'nin *Kütü'l-kulûb*, Gazzâlî, İbn Ğanem el-Makdisî'nin *Hallü'r-rumûz*, İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1566)'nin *el-Fetâvâ'sı*, en çok başvurduğu eserlerdir. Şa'bî (ö. 104/722), Ebû Nu'aym el-İsfahânî (ö. 430/1038), Hatîb el-Bağdadî (ö. 463/1071), Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî (ö. 470/1077), İmam Şemsüddin el-Kirmânî (ö. 786/1384) ise zaman zaman görüş ve rivayetlerine yer verdiği şahsiyetlerdir.

Görüşlerine yer verdiği sufi şahsiyetler içinde ise Mimşad ed-Dîneverî (ö. 299/911), Cüneyd-i Bağdadî (ö. 297/909), Abdülkerim el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) , Ebu'l-Hasan eş-Şâzilî (ö. 656/1258), Şihabüddin Ömer es-Sühreverî (ö. 632/1234) en çok öne çıkanlardır.

Nablusî, hem Şam halkı hem de devlet nezdinde saygın bir yere sahip olan Şam'ın Şafii müftüsü Şeyh İsmail en-Nablusî, Şam'ın Hanefî müftüsü Necmüddin el-Ğazzî ve Şeyhülislam Abdürrahman el-İmâdî'nin, Mevleviler hakkındaki müspet görüşlerine, Mevlevilerin tasavvufi uygulamalarının dinin özüne uygun olduğu hususuna bir delil olarak yer vermiştir.

D. Şam'da Mevleviyye Tarikatı Mensuplarına Yöneltilen Eleştiriler

Şam'da Mevlevilere yöneltilen eleştirileri, 17. asırda Osmanlı coğrafyasında giderek artan ilmiye-sufiye çekişmesinden ayrı düşünmek doğru olmaz. Özellikle Kadızâdeliler ve Sivasiler mücadelesinden⁵⁷ Mevleviler de nasibini almıştır. Öyle ki, oluşan kamuoyu baskısından etkilenen bazı devlet adamlarının, Mevlevilerin dergâh faaliyetlerine karşı kısmi kısıtlamalar getirdikleri görülür. Bunların en barizi 1077/1666 yılında Mevlevî ayininin yasaklanması hadisesidir. Mevleviler yaklaşık on iki yıl süren yasağın kaldırılması⁵⁸ ile tekrar dergâhlarında ayin düzenlemeye başlayabilmişlerdir.

Mevleviliğe yöneltilen eleştiriler ve bunlara verdiği cevapları *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'de on başlık altında toplayan Nablusî, her bir başlığı ayrı bir bölüm hâlinde düzenlemiştir. Bunlar:

59

⁵⁷ Kadızâdeliler ve Sivâsiler mücadelesi hakkında geniş bilgi için bk. Gündoğdu, C. (1998). XVII. Yüzyılda Tekke-Medrese Münasebetleri Açısından Sivâsiler-Kadızâdeliler Mücadelesi. *İLAM Araştırma Dergisi*. C III, S 1, s. 38-68; Bilkan, A. F. (2005). XVII. Yüzyılda Medrese ve Tekke Mücadelesinin Osmanlı Şiirine Yansıması. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*. S 26, s. 129.

⁵⁸ Eraydın, S. (2008). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: MÜİFV Yayınları. s. 368.

⁵⁹ Bu tenkitlere verilen cevaplar Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevi Bölümü 226 numarada kayıtlı olan nüshada 6a-31a varakları arasında yer almaktadır.

1. Mevlevilerin dergâhta cemaatle namaz kılmaları
2. Mevlevilerin toplantılarında Kur'ân-ı Kerim okuyup hadis-i şerif rivayet etmeleri
3. Dergâha gelen dervişlere ve halktan diğer kişilere vaaz ve nasihatte bulunulması
4. Dergâhta Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevi*'sinin okunması
5. Dergâhta ney ve def gibi çalgı aletlerinin kullanılması ve insanlara musiki dinletilmesi
6. Mevlevi dervişlerinin deveran yani sema icrâ etmeleri.
7. Dervişlerin sema sırasında yöneticiye eğilerek tazimde bulunmaları
8. Toplu dua edilmesi
9. Evliya'ya ve din büyüklerine övgüde bulunulması
10. Dergâha gelenlerin ibadet amacı dışında farklı niyetlerle toplantıya iştirak ettikleri

Nablusî'nin on bölüme ayırarak ele aldığı eleştiri başlıklarının, aslında “dinin emri olan ibadetlerin, dinen haram veya sakıncalı olan amellerle birlikte yapılmaması gerektiği” ana fikri etrafında yoğunlaştığı görülmektedir.

E. Abdülganî en-Nablusî'nin Mevlevileri Eleştirenler Hakkındaki Değerlendirmeleri ve Bunlara Verdiği Cevaplar

1. Nablusî'nin Mevlevileri Eleştirenler Hakkındaki Değerlendirmeleri

Nablusî, Şam'da Mevlevilere karşı yükselen tenkit oklarının merkezi olarak Şam Emevî Camiini göstermektedir. Şam'ın bu tarihi ve gözde camiinde sohbet ve ders halkalarını düzenleyen bazı şahısların, genelde tasavvufi uygulamalara özelde ise Mevlevilerin sema ayinine karşı çıktıklarını haber vermektedir.⁶⁰ Bu kişilerin sahip oldukları âlim ve müderris kimlikleriyle Şam halkının saygısına mazhar olduklarını hatırlatan Nablusî, yakından tanıdığı bu şahısların aslında ilim kisvesini dünyevî makam ve mevki elde etmek için giydiklerini ve dinî konularda samimiyetten uzak olduklarını ileri sürmektedir. Nablusî'ye göre tek düşünceleri geçimlerini sağlayabilecekleri dünya malı ile beraber, müderrislik, müftülük ve kadılık gibi

⁶⁰ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 5b.

devlet nezdinde saygın mevkiler olan bu kişiler, tedris ettikleri şer'î ilimler dışındaki ilim dallarını faydalı ilimler içinde görmemektedirler.⁶¹

Nablusî'nin bu kişiler hakkındaki nitelemeleri ise, onların Mevleviler hakkındaki düşünce ve ithamlarından geri kalmayacak kadar sert ve kesindir. Nablusî'ye göre bu şahıslar, ilm-i bâtın olan tasavvufu küçümseyen, dünya ve ahirette sağlayacağı faydaları inkâr eden ve tasavvufu ilgilenenleri aklı kıt kişiler olarak gören “kâfirler, sapıtanlar ve saptıranlar”dan başkaları değildirler.⁶²

Mevlevileri tenkit edenlerin dinî konularda samimi olmadıklarını ispat etmek için Şam Emevî Camiinde bizzat kendisinin şahit olduğu bazı davranışlarından örnekler verir. Nablusî'ye göre Şam Emevî Camiinde bir araya gelerek Yahya (a.s.)'ın kabrinin etrafında toplanan ve olmadık konularda sohbet edip birbirlerinin gıybetini ederek gülüşen bu şahsiyetler, orada medfun olan peygambere açık bir hürmetsizlik içine girmişlerdir. Bu şahısların, sergiledikleri bu davranışlarla camilerde Allah'ın adının zikri yerine kendi boş sohbetlerini ikame ettiklerini belirten Nablusî, “Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde.....”⁶³ ve “Allah'ın mescitlerinde O'nun adının anılmasını yasak eden ve onların yıkılması için çalışandan kim daha zalimdir..”⁶⁴ ayeti celilelerini de zikrederek, onların bu şekilde camileri manen harabeye çevirdiklerini ifade eder.⁶⁵

2. Nablusî'nin Eleştirilere Vediği Cevaplar

Burada Nablusî'nin, bizzat kendisinin kategorize edip on başlık altında topladığı eleştirilere verdiği cevapları irdelemeye çalışacağız. Bu çalışmadaki sıralamada ise, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*'de yer alan başlıklar esas alınmıştır.

a. Mevlevilerin Dergâhta Cemaatle Namaz Kılmaları

Mevlevilerin sema ayini öncesi cami yerine dergâhta cemaatle namaz kılmalarını bidat ve bu davranışlarını fasıklık olarak niteleyenlere verdiği cevap oldukça serttir. Sufi kimliği kadar güçlü bir ilmî kişiliğe de sahip olan Nablusî, “onların bir araya gelişi cemaatle namaz kılmak içindir” dedikten sonra cemaatle namazın fikhî hükmüne değinir ve bu hükmü inkâr yahut küçümseyenlerin küfre düşeceğini ifade eder. Mevlevilerin cemaatle namaz kılmalarını

⁶¹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 6b.

⁶² Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 9a.

⁶³ Nûr 24/36.

⁶⁴ Bakara 2/114.

⁶⁵ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 8a-b.

değil kıldıkları mekânda icra edilen diğer faaliyetlerden dolayı itirazları olanlara da, bu durumun Şam'daki camilerden farklı olmadığını, camilerde icra edilen sohbet ve vaazlara katılan ve kibirlenerek kendisini onlardan daha üstün görenlerin de bu kibirleri sebebiyle büyük günah işlediklerini belirtir.⁶⁶

Faydalı ilmin kişiyi manevi fasıklıktan kurtaran ilim olduğunu söyleyen Nablusî, bu şekilde tasavvufu faydalı ilim olarak niteledikten sonra bu ilme ancak Mevleviler gibi tasavvuf ehli olanların faaliyetleriyle ulaşılabileceğini belirtir. Ebu'l-Hasan eş-Şâzili'nin “Bizim bu ilmimizi öğrenmeden ölen kişi, bile bile büyük günahlarda ısrar ederek ölen kişi gibidir” sözünü hatırlatır ve Mevlevileri eleştirenleri uyarır.⁶⁷

Mevlevihânelerde kılınan namazların akabinde icra edilen sohbet ve diğer tasavvufi faaliyetleri fasıklık olarak gören zevata, Şam'daki camilerde ezandan namazın kılınışına kadar sünnete muğayir birçok bidatı sıraladıktan sonra, niçin bunlara sessiz kaldıklarını hatta desteklediklerini sorar.⁶⁸

Nablusî, Mevlevilerin şahsında tasavvuf ilmini faydalı ilimler içinde saymayan, bununla yetinmeyip onu küçümseyen ve tasavvuf ehline hakaret eden bu kişilerin, haddizatında Hz. Peygamberin sünnetine muhalif davrandıklarını ve sünneti seniyyeyi hafife aldıklarını ileri sürer. İddiasını ispatlamak için ise, ilm-i bâtın yahut ilm-i kalp olarak zikredilen tasavvufun geçtiği hadislerden örnekler verir.⁶⁹

Ebû Talip Mekkî ve İbnü'l-Arabî gibi bazı mutasavvıfların bu konudaki görüşlerine de değinen Nablusî, bu bölümün sonunda “şayet bu eseri yazarak bu zevatın tenkitlerine cevap vermeseydim, onlar Mevlevi dervişlerinin icra ettikleri sema ayinine katılmanın haram olduğunu öne sürerek toplumun kalbine vesvese düşüreceklerdi” der.⁷⁰

b. Mevlevilerin Toplantılarında Kur'ân-ı Kerim Okuyup Hadis-i Şerif Rivayet Etmeleri

Mevlevilere yöneltilen ikinci tenkit, dergâhta sema ayini için toplandıığında Kur'ân-ı Kerim okunması ve Hz. Peygamber'den hadis rivayet edilmesidir. Kur'ân-ı Kerim okunması ve Hz. Peygamber'den hadis rivayet edilmesinin amellerin en üstünü ve ibadetlerin en şerefli

⁶⁶ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 6a.

⁶⁷ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 6b.

⁶⁸ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 6b-7b.

⁶⁹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 9a-b.

⁷⁰ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 12a.

olduğunu belirten Nablusî, Mevlevilerin bunları yaparken işe tekebbür, ucub, riya gibi haram kılınan bazı münkerlerin karışma ihtimalinden dolayı onları tenkit edenlere, bu hususun cami ve medreselerdeki vaiz ve müderrislerin sohbet ve ilim meclislerinde de pekâlâ söz konusu olabileceğini dile getirir.⁷¹ Mevlevilerin, Allah için bir araya gelip toplanmalarını riya ve ucub bulaşan ameller gibi gösterip onları fasıklıkla suçlayanlara Hz. Peygamber'in "Allah'ı zikreden ve nimetlerine hamd eden bir sahâbi topluluğuyla yüce Allah'ın iftihar ettiğini meleklerine haber verdiğini bildiren"⁷² hadisini hatırlatır.⁷³

Mevlevilerin sema ayini öncesi ibadet kastıyla Kur'ân-ı Kerim okuduklarını ve hadis rivayet ettiklerini belirten Nablusî, bu hususun âlim veya cahil, tasavvuf ehli olan ve olmayan herkes tarafından bilindiğini söyler⁷⁴ ve Hz. Peygamber'in "Ameller niyetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır."⁷⁵ meşhur hadisini zikrederek bu bölümdeki sözlerini sonlandırır.

c. Dergâhta Dervişlere ve Halktan Diğer Kişilere Vaaz ve Nasihatte Bulunması

Arapça "va'aza" kökünden gelen ve "öğüt vermek, ikaz edip sakındırmak" gibi anlamları bulunan "va'z" kelimesi,⁷⁶ genel olarak dinî ve ahlakî konularda bir topluluğa nasihat etmek olarak tanımlanmaktadır.⁷⁷ İnsanların dünya ve âhiretine müteallik konularda onları bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve uyarmak işlevlerini gören va'z ve nasihatlerin, kutsal kitapların içeriğinde de var olduğu bilinmektedir. Hz. Peygamber'in özellikle namazlardan

⁷¹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 12a.

⁷² Ebû Said el-Hudrî'den gelen bu hadis-i şerifin metni:

"Ebû Said el-Hudrî *radıyallahu anh* şöyle dedi:

Muâviye *radıyallahu anh* mescidde halka halinde oturan bir cemaatin yanına geldi ve:

– Burada niçin böyle toplandınız? diye sordu.

– Allah'ı zikretmek için toplandık, diye cevap verdiler. O tekrar:

– Allah aşkına doğru söyleyin. Siz buraya sadece Allah'ı zikretmek için mi oturdunuz? Deyince;

– Evet, sadece bu maksatla oturduk, dediler. Bunun üzerine Muâviye:

– Ben sizin sözünüze inanmadığım için yemin vermiş değilim. Resûlullah (s.a.v)'e benim kadar yakın olup da benden daha az hadis rivayet eden yoktur. Bir gün Resûlullah (s.a.v) bir ilim halkasında oturan sahâbîlerinin yanına geldi de onlara:

– "Burada niçin oturuyorsunuz?" diye sordu.

– Bize İslâmiyet'i nasip ederek büyük bir lutfu bulunan Allah'ı zikretmek ve ona hamdetmek için oturuyoruz, diye cevap verdiler. Resûlullah (s.a.v):

– "Gerçekten siz buraya sadece Allah'ı zikretmek için mi oturdunuz?" diye sorunca;

– Evet, Vallahi sadece bu maksatla oturduk, dediler. Bunun üzerine Allah'ın Elçisi:

– "Ben size inanmadığım için yemin vermiş değilim. Fakat bana Cebrâil gelerek Allah Teâlâ'nın meleklerle sizinle iftihar ettiğini haber verdi de onun için böyle söyledim" buyurdu" (Müslim en-Nişâbü'rî. (1992). *Sâhîhu Müslim*. Kitâbü'z-Zikr, 40, İstanbul: Çağrı Yayınları. C III, s. 2075; A. Nesaî. (1992). *Kitâbu Âdâbi'l-Kudât*, 37, İstanbul: Çağrı Yayınları. C VIII, s. 249)

⁷³ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 12b-13a.

⁷⁴ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 15b.

⁷⁵ M. Buhârî. (1992). *Sâhîhu Buhârî*, Kitâbu Bed'i'l-Vahyi, 1, İstanbul: Çağrı Yayınları. C I, s. 2.

⁷⁶ C. İbn Manzûr. (1990). *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-Fikr. C VII, s. 466.

⁷⁷ A. Cürçânî. (1988). *Kitâbü't-ta'rifât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye. s. 253; Cirit, H. (2012). Va'z. *DİA*, C XXXXII, s. 404-405.

sonra sahabîlerle sohbet ettiği, onlara vaaz ve nasihatte bulunduğu bilinmektedir. Kutsal kitaplarda yer alan ve peygamberlerin de uyguladığı bu metodun, Mevlevî dergâhlarında sema ayiniyle beraber icra edildiğini belirten Nablusî, bunların taat olarak çok üstün ve Allah'a yaklaşma yolları içinde en şerefliyelerinden biri olduğunu vurgular.⁷⁸ Bu toplantılara yukarıda belirtilen amaçlar dışında bir niyetle katılanlar için “.....Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır...”⁷⁹ ayetini hatırlatır.⁸⁰

Nablusî, asî bir insanın kıldığı namazın, tuttuğu orucun ve haram para ile gittiği haccın sahih olmadığına söylenemeyeceği gibi, “Ma'siyetler taate engel teşkil etmez” meşhur kaidesi uyarınca, ibadet ve Allah'a yaklaşma için kurulan Mevlevî meclislerinde yapılanların masiyet ve bunu yapan dervişlerin fasıklıkla itham edilemeyeceğini belirtir. Önceki dönemlerde yaşamış ulemâ ve evliyanın, Müslümanların dinî hassasiyetlerini güçlendirmek amacıyla vaaz, ilim tedrisi ve ilahi hakikatleri anlatma sırasında şiir, kaside ve gazel okuduklarını hatırlatan Nablusî, İbnü'l-Arabî'nin bu amaca matuf olarak *Tercümânü'l-eşvâk* adlı eserindeki beyitleri kaleme aldığını yine onun dilinden aktarır.⁸¹

Bazı müderrislerin ders halkalarına talebelerin rağbet göstermesi için yumuşak bir dil kullandıkları, onları onore edici davranışlarda buldukları hatta çok nefis ziyafetler verdiklerini dile getiren Nablusî, bunları yapacak maddi imkânı bulunmayan Mevlevî dervişlerinin de sema ayinini kulaklara ziyâfet amacıyla icra ettiklerini ifade eder.⁸²

Nablusî, Şa'bî'nin kendisini ziyarete gelen bazı şahıslara yemek ikramından sonra, “cenazeye gelmiş kişiler gibi ne duruyorsunuz? Hadi def ve musiki'ye” diyerek onları def çalmaya ve ilahi söylemeye teşvik ettiği bilgisıyla bu bölümü nihayetlendirir.⁸³

d. Dergâhta Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî (ö. 672/1273)'nin *Mesnevi*'sinin okunması

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin şüphesiz en yaygın eseri *Mesnevi*'sidir. Mevlevîler tarafından çok sayıda şerh ve tercümesi yapılan *Mesnevi*'nin özellikle ilk on sekiz beyti, diğer tarikat mensuplarının da rağbet ve ilgisine mazhar olmuş ve şerh edilmiştir.⁸⁴

⁷⁸ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 15b.

⁷⁹ Nisâ 4/123.

⁸⁰ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 16a.

⁸¹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 16a.

⁸² Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 16b.

⁸³ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 17a.

Mesnevi okumalarının hem Mevlevi Dergâhlarında hem de Mevlânâ'nın tasavvufi anlayışını benimseyen Anadolu, Afganistan, Hindistan, Türkistan ve İranlı birçok sufi tarafından ilk dönemlerden beri devam ettirildiği söylenebilir. Mesnevi ile beraber Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin diğer eserlerinin okunması, tercüme ve şerh edilme faaliyetlerinin, Sultan Veled döneminde Mevleviliğin kurumsallaşmasından sonra başladığı ve aralıksız devam ettiği ifade edilir.⁸⁵ Nureddin Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492)'nin şu beyitleri Mevlânâ ile beraber *Mesnevi*'sinin de ne kadar meşhur ve okunan bir eser olduğunu göstermektedir.

این فریدون جهان معنوی بس بود برهان ذاتش مثنوی
من چه گویم وصف آن عالیجناب نیست بیغمبر ولی دارد کتاب⁸⁶

Bu manevi cihanın Feridun'u (olan Ademî) Zâtının burhanı oldu (yazdığı)

Mesnevi

Ne diyeyim vasf etmek için o âlicenâbı Peygamber değil(dir) ama vardır kitabı

Mevlevi dostlarının talebi üzerine Mesnevi'nin ilk üç cildindeki dibaceleri *es-Sirâtü's-sevî şerhu dişbâcâtî'l-Mesnevi* adını verdiği eserinde şerh ettiğini belirten Nablusî, kitabının sonuna da Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'yi metheden bir kaside eklediğini belirtir.⁸⁷

Kur'an kaynaklı ilahi ilimler ile Peygamber'den gelen rabbani marifetlerin tevhid inancının ve Hz. Muhammed'in getirdiği dinin özünü teşkil ettiğini söyleyen Nablusî, bu hakikatleri dile getiren Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin manzum eseri olan *Mesnevi*'nin okunduğu meclislere katılmayı fasıklık olarak niteleyenlerin Allah'ı inkâr etmiş olacaklarını ifade eder. Bu tür manzum eserlerle ilgili daha önce İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1566)'nin verdiği fetvaya istinaden bazı âlimlerin ilmi küçümseyenleri tekfir eden sözlerini örnek getirerek, ilahi hakikatleri içeren *Mesnevi* eserinin okunmasını küçümseyen ve bu davranışı fasıklıkla itham edenlerin küfrünün daha evla olduğunu söyler.⁸⁸

⁸⁴ Mesnevinin sadece Anadolu'da otuzdan fazla şerhinden bahsedilir. Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Avşar, Z. (2007). Rûhu'l-Mesnevi'de Mesnevi'nin İlk 18 Beytinin Şerh Yöntemi. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 2/3 s. 59; Demirel, Ş. (2009). *Dinle Neyden (Menevî'nin İlk Onsekiz Beytinin Türkçe Şerhleri)*, Elazığ: Manas Yayınları.

⁸⁵ Kara, M. (2008). *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Sır Yayıncılık. s. 123.

⁸⁶ Vâssâf, *Sefîne-i Evliyâ*, C I, s. 377.

⁸⁷ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 17a.

⁸⁸ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'lüyye*, vr. 18a.

e. Dergâhta Çalgı Aletleri Kullanılarak İnsanlara Musiki Dinletilmesi

Çalgı âletlerini dinlemenin haram olduğunu ortaya koyan ve bu konuda Hz. Peygamber'den gelen “*Nefsin hoşuna giden şeyleri dinlemek günah, orada oturmak fasıklık ve dinlediğinden lezzet alması ise küfürdür*” ve “*Müzik sesi duyduğunda Hz. Peygamber parmaklarıyla kulağını tıkamıştır*” hadisleri esas alan mütekaddimûn fakihlerinin *el-Fetâva'l-Bezzâziyye*'de geçen fetvâlarını öne sürerek Mevlevi dervişlerinin bu uygulamalarını tenkit edenlerin haksız olduklarını belirtir. Çünkü mütekaddimûn fukehâsının haram kıldığı husus, kişinin ibadet kastı olmaksızın hevâ ve hevesi için çalgı aletlerini dinlemesidir. Halbu ki burada kullanılan çalgı aletleri ve icra edilen sema ayini insanları Allah'a yaklaştırmak ve dinî duygularını pekiştirmek içindir. Bu nedenle buradaki durumun mütekaddimûn fukehâsının fetvalarında yer alan masiyetle bir tutulamayacağını belirtir. Nablusî, *Îzâhu'd-delâlât fî simâ'i'l-âlât* adlı kitabında bu hususları ele aldığını hatırlatarak daha detaylı bilgi edinmek isteyenleri bu eserine yönlendirir.⁸⁹

Hz. Peygamber'in hadislerinde çalgı aletleri ile ilgili vurgulanan hususu irdeleyen Nablusî, bunların mutlak anlamda değil belki nefsanî şeyler için kullanılması durumunda haram olduğunu belirtir. Mevlevilerin bu çalgı aletlerini, dervişlerinin tasavvufî eğitimi için kullandıklarını dolayısıyla bu şekilde dine hizmet ettiklerini ifade ettikten sonra, onların bu faaliyetlerinin dinin özüne uygun olduğunu vurgular ve davranışlarının haram ve masiyetle birlikte anlamayacağını söyler.⁹⁰

Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî'nin *Mesnevi*'sinde;

Bişnev in ney çün şikâyet mîküned,

Ez cüdâyihâ hikayet mîküned

“Şu ney'in nasıl şikâyet etmekte olduğunu dinle. Onun nevâsı ayrılık hikâyesidir” beytiyle⁹¹ yüce Allah'ın “...*Ona ruhumdan üfledim....*”⁹² ayetine gönderme yaptığını ve insanların yaratılışları, dünyevi yaşamlarında Allah'a kulluklarını gözden geçirmeleri

⁸⁹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 19a.

⁹⁰ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 19b-20a.

⁹¹ Tahirü'l-Mevlevî, (ts.). *Şerh-i Mesnevi*. İstanbul: Şamil Yayınevi. C I, s. 49.

⁹² Hicr 15/29.

hususlarına işarette bulunduğunu söyler. Mevlevilerin bu şuurlu amelleriyle aslında ümmetin üzerinden bazı sorumlulukları kaldırdıklarını ve dine hizmet ettiklerini belirtir.⁹³

f. Mevlevi Dervişlerinin Deveran Esnasında Vecd Hâlindeymiş Gibi Görünmeleri

Mevlevi dervişlerinin deveranının, halk ve emîr âlemlerindeki yaratılış ve yenilenmeyi temsilen icra edilen bir ayin olduğunu belirten Nablusî, bu uygulamayı Kur'ân'da yer alan "...doğrusu onlar, yeniden yaratılış konusunda şüphe içindedirler.",⁹⁴ "Emrimiz ancak tek emirdir. Göz kırpması gibi (anında gerçekleşmekte)dir.",⁹⁵ "...Başlangıçta ilk yaratmayı nasıl yaptysak, -üzerimize aldığımız bir vaad olarak- onu yine yapacağız. Biz bunu muhakkak yapacağız."⁹⁶ ayetlerinin dünya sahnesindeki temsili anlatımı olarak görmektedir. Deveran'ın, tasavvuf alanındaki telezzüzlerden biri olduğunu ifade eden Nablusî, bu lezzetin, ancak ârif-i billah olan kişilerce anlaşılabilceğini öne sürer. Ayrıca bu konuda cahilce konuşanları, bunca lezzetli yiyecek varken sadece arpa ve saman'a talim eden merkeplere benzeter. Yine bu hususun fukahâ tarafından "Raks ve Tevâcüd" başlığı altında incelendiğini belirten Nablusî, fukahâ'nın, yalan ve gösteriş amaçlı raks ve deverana karşı olduklarını ifade ederek bunun gerçek sufilerin ve kâmil şahsiyetlerin deveran ve vecd hâllerini bağlamadığını belirtir.⁹⁷

Mevlevilerin kendilerinden önceki kâmil şahsiyetlere benzemek için icra ettikleri bu deveran ve tevâcüd hâllerinde şayet bazı kusurlar varsa bile, bu durumun Hz. Peygamber'in "Kim bir kavme benzerse o da onlardandır"⁹⁸ hadisi şerifi mucibince mazur görülmesi gerektiğini savunur. Nablusi bu bölümü Şihâbüddin Ömer es-Sühreverdî (ö. 632/1234)'nin şu beytiyle bitirir.⁹⁹

إن لم تكونوا مثلهم فتشبهوا إن التشبه بالكرام فلاح

Onlar gibi ol(a)masanız da (onlara) benzemeye çalışınız

Şüphesiz değerli şahsiyetler'e benzemek felah(a) ermek)tır.

⁹³ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'liyye*, vr. 20b.

⁹⁴ Kâf 50/15.

⁹⁵ Kamer 54/50

⁹⁶ Enbiyâ 21/104.

⁹⁷ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'liyye*, vr. 23a.

⁹⁸ Ebû Davud es-Sicistânî. (1992). *Sünen-i Ebî Davûd*. Kitâbü'l-libâs, 4031, İstanbul: Çağrı Yayınları. (Kütüb-i Sitte ve Şerhleriyle Beraber), C IV, s. 314.

⁹⁹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-lü'liyye*, vr. 25a.

g. Dervişlerin Deveran Esnasında Eğilerek Ta'zimde Bulunmaları

Mevlevilere yöneltilen eleştiri oklarından biri de dervişlerin deveran sırasında birbirlerine eğilerek ta'zimde bulunmalarıdır. Bu kişilerin, Enes (r.a.)'in Hz. Peygamber'den rivayet ettiği “Ey Allah'ın Resûlü! Birbirimize eğilerek tazimde bulunalım mı? Hayır, dedi. Birbirimize sarılarak selamlaşalım mı? Hayır, dedi. Fakat musâfahâ yapınız dedi.”¹⁰⁰ hadisini delil olarak sunduklarını belirten Nablusî, insanların birbiriyle karşılaştığında selam vermek amacıyla rukû'a gider gibi eğilerek ta'zimde bulunmalarının mekruh olduğunu fakat bu kerâhetin deveran sırasında vecd hâlinde yapılan ta'zimi kapsamadığını ve bununla yapılacak bir kıyaslanmanın doğru olmayacağını belirtir. Şayet Mevlevi dervişlerinin deveran sırasında eğilerek tazimde bulunmaları namazdaki rukû' gibi düşünülerek mekruh görülecekse o vakit, dervişlerin ayakta durmaları da kıyam'a, oturmaları da ku'ûd'a benzediğinden onların da mekruh sayılması gerektiğini söyler¹⁰¹ ve muhaliflerin yaptığı kıyasın hatalı olduğunu ispata çalışır. Ayrıca Mevlevi dervişlerinin ibadet amacıyla değil saygı ve selamlama kasdıyla rükû'a gider gibi şeyhlerine ta'zimde bulduklarının kabul edilmesi durumunda bile, bunun onların tekfirini gerektirmeyeceğini belirtir.¹⁰²

h. Deveran'ın Sonunda Dua Edilmesi

Sözlükte yalvarış ve yakarış gibi anlamlara gelen dua,¹⁰³ din, inanç ve toplumsal farklılıklardan kaynaklanan şekli değişimle beraber,¹⁰⁴ insanlığın ortak uygulamalarından biridir. Tasavvufta genellikle lisân-ı kâl bazen de lisân-ı hâl ile yapılan dua'nın,¹⁰⁵ tarikatların tasavvufi eğitim sürecinde yazılı ve sözlü olarak uygulayageldikleri önemli bir unsur olduğu inkâr edilemez.

Mevlevilerin Deveran'ın sonunda kendilerine, orada hazır bulunanlara, devlet başkanına ve diğer devlet ricaline, İslam ordusuna ve yaşadıkları beldedeki tüm Müslümanlara dua ettiklerini söyleyen Nablusî, bu davranışın taat ve sevaplı işlerin en büyüğü olduğunu belirtir.¹⁰⁶ Hz. Peygamber'in “Bir kişinin kardeşinin gıyâbında ettiği dua müstecâp bir duadır. Yani

¹⁰⁰ M. İbn Mâce. (1992). *Sünen*, Kitâbu'l-Edeb, 3702, İstanbul: Çağrı Yayınları. (Kütüb-i Sitte ve Şerhleriyle Beraber), C II, s. 1220.

¹⁰¹ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 25a-b.

¹⁰² Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 26a.

¹⁰³ İbn Manzûr, *age.*, C XIV, s. 257.

¹⁰⁴ Cılacı, O. (1994). *Dua*. *DİA*, C IX, s. 530.

¹⁰⁵ Uludağ, S. (1994). *Dua*., *DİA*, C IX, s. 535.

¹⁰⁶ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 28a.

başındaki melek: Âmîn, sana da aynısını (Allah versin) der”¹⁰⁷ hadisini delil olarak getiren ve peşi sıra benzer hadisleri de zikreden Nablusî, Mevlevilerin deveran ve dua’larına iştirak edenleri fasıklıkla itham edenlerin, Hz. Peygamber’in “Dua ibadetin özüdür”,¹⁰⁸ “Dua ibadetin ta kendisidir”¹⁰⁹ diye ifade ettiği bir ameli fasıklık olarak nitelemeleri sebebiyle küfre düşeceklerini ileri sürer.¹¹⁰

Nablusî, Mevlevilerin deveran duasını fasıklık olarak görenlere, duanın fazileti ile ilgili hadis-i şerifler için Suyûtî’nin *el-Câmi’u’s-sağîr*’ini adres gösterirken, bereket ve hayrından istifade etmeleri için de Mevlevi meclislerine katılmalarını tavsiye eder.¹¹¹

1. Evliyâ’nın Medhi ve Kur’ân Kıraatinin Sevabının Onlara Hediye Edilmesi

Bu uygulamanın haddizatında tarikatların hepsinde bulunduğu bilinmektedir. Mevleviler de deveran’ın sonunda başta Peygamber Efendimiz ve tüm peygamberler olmak üzere sahabe ve evliyâullah’a umûmen, Mevlânâ Celaleddin-i Rûmî ve şeyhi Şems-i Tebrîzî ile Mevlevi şeyhlerine hususen övgüde bulunup kıraatin sevabını hediye ederler. Nablusî, Mevlevilerin bu uygulamasının, sünnete uygun ve Hz. Peygamber’in teşvik ettiği bir davranış olduğunu belirtir.¹¹²

Nablusî, peygamberlerin ve salihlerin zikredildiği ve övüldüğü bir meclisi fasıklıkla itham edenlerin, Hz. Peygamber’in taat ve ibadet olarak nitelediği bir ameli ma’siyet olarak görmeleri nedeniyle dinen sakıncalı ve yanlış bir gidişata sahip olacaklarını hatırlatarak¹¹³ bu bölümü bitirir.

1. Dergâha Gelenlerin Farklı Niyetlerle Toplantıya Katıldıkları

Mevlevi dergâhlarındaki meclislere tarikata mensup dervişlerin dışında o bölgede yaşayan farklı meslek grupları ve halktan çok sayıda insan katılmaktadır. Nablusî, değişik çevrelerden ve farklı niyetlerle meclise katılanlar olabileceğini ifade ettikten sonra insanların içlerinde sakladıkları niyetleri ancak Allah’ın bileceğini belirtir ve Hz. Peygamber’in “Hüsn-ü

¹⁰⁷ Müslim, *age.*, Kitâbu’d-dua, 86, C III, s. 2094.

¹⁰⁸ M. Tirmizî. (1992). *Sünen*. Kitâbü’d-dua, 3371, İstanbul: Çağrı Yayınları. C V, s. 456.

¹⁰⁹ İbn Mâce, *age.*, Kitâbu’d-dua, 3828, C II, s. 1258; Tirmizî, *age.*, Kitâbü’d-dua, 3372, C V, s. 456.

¹¹⁰ Nablusî, *el-Ukûdü’l-lü’lüyye*, vr. 28b.

¹¹¹ Nablusî, *el-Ukûdü’l-lü’lüyye*, vr. 29a.

¹¹² Nablusî, *el-Ukûdü’l-lü’lüyye*, vr. 29a.

¹¹³ Nablusî, *el-Ukûdü’l-lü’lüyye*, vr. 29b.

zan ibadetin/kulluğun güzelliğinin göstergesidir”¹¹⁴ hadisini zikrederek “bize düşen insanlar hakkında hüsn-ü zanda bulunmaktır” der.¹¹⁵

Nablusî, Mevlevilerin meclisine Şeyh İsmail en-Nablusî, Şeyhülislam Abdurrahman el-İmâdî, Şafii müftüsü Şeyh Necmüddin el-Ğazzî gibi Şam’ın hatırı sayılır âlimlerinin de iştirak ettiklerini söyler. Dinî konularda hassas ve şeriata muhalif davranışları asla kabul etmeyen bu şahsiyetlerin, Mevlevi dergâhında bulunmalarını, burada icra edilen ibadet ve tasavvufi faaliyetlerin dine uygun olduğu anlamına geldiği şeklinde yorumlar.¹¹⁶

Bu risaleyi, kimsenin şahsını hedef almadan, evliyâ ve salihlere muhabbet besleyen Mevlevi dervişlerini müdafaa amacıyla ve Allah’ın yardımıyla 1096/1685 yılında üç günde telif ettiğini belirten Nablusî, eseri Şaban ayının otuzunda Çarşamba günü tamamladığını ifade ederek sözlerine son verir.¹¹⁷

Sonuç

Abdülganî Nablusî, İslami ilimlerdeki yetkin kişiliğini tasavvufu renklendiren cami‘u’t-turuk bir şahsiyettir. Tasavvuf alanındaki gayretleri onu Kâdiriyye ve Ekberiyye ekollerinin güçlü bir temsilcisi haline getirmiştir. Onun adını taşıyan “Nablusîyye” kolu, Kâdiriyye ve Ekberiyye tarikatlarını mezceden yeni bir şube olarak tasavvuf tarihindeki yerini almıştır. Bununla beraber Nablusî, tarikat şeyhliği veya tekke postnişinliğinden daha çok tasavvuf teorisyeni kimliğiyle tanınmıştır. Farklı tarikat mensupları ve tasavvufi düşünceleri üzerine yazdığı eserleri, tasavvufi seyahatleri sırasında tanıştığı sufileri savunmak için kaleme aldığı çalışmalar, onu tarikatlar üstü bir konuma yükseltmiştir.

Nablusî’nin makalemizin ana kaynağını oluşturan *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye* adlı eseri, onun çocukluk yıllarına kadar uzanan Mevlevilikle ilgisinin yazılı bir şahididir. Mevlevi dergâhlarında düzenlenen sema ayininin, Kur’ân’daki yaratılış, hareketlilik ve yenilenmeyi anlatan derin felsefi anlamların görsel bir temsili olduğunu belirten Nablusî, bunun icrasında dine aykırı bir hususun bulunmadığını büyük müçtehitlerin ve tanınmış muhaddis ve sufilerin eserlerinden deliller getirerek ispata çalışmıştır.

¹¹⁴ Ebû Davud, *age.*, Kitâbu'l-Edeb, 4993, C V, s. 266.

¹¹⁵ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 29b.

¹¹⁶ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 30b.

¹¹⁷ Nablusî, *el-Ukûdü'l-Lü'lüyye*, vr. 31a.

Mevlevilere yöneltilen tenkitleri on başlık altında toplayan Nablusî, bu tenkitlere cevap verirken Kur'ân, sünnet ve tanınmış âlim ve sufilerin eserleri gibi üç kaynaktan deliller getirmiştir. Nablusî, içinde Şam'ın bazı saygın aydınlarının da bulunduğu bu tasavvuf muhaliflerine karşı Mevlevileri savunurken, tenkit ettikleri şeylerin bizzat cami ve medreselerde kurulan vaaz ve ilim meclislerinde de gerçekleştiğini örnekleriyle anlatır ve onların fasıklık ve masiyet olarak niteledikleri şeyleri bizzat kendilerinin işlediğini beyan eder.

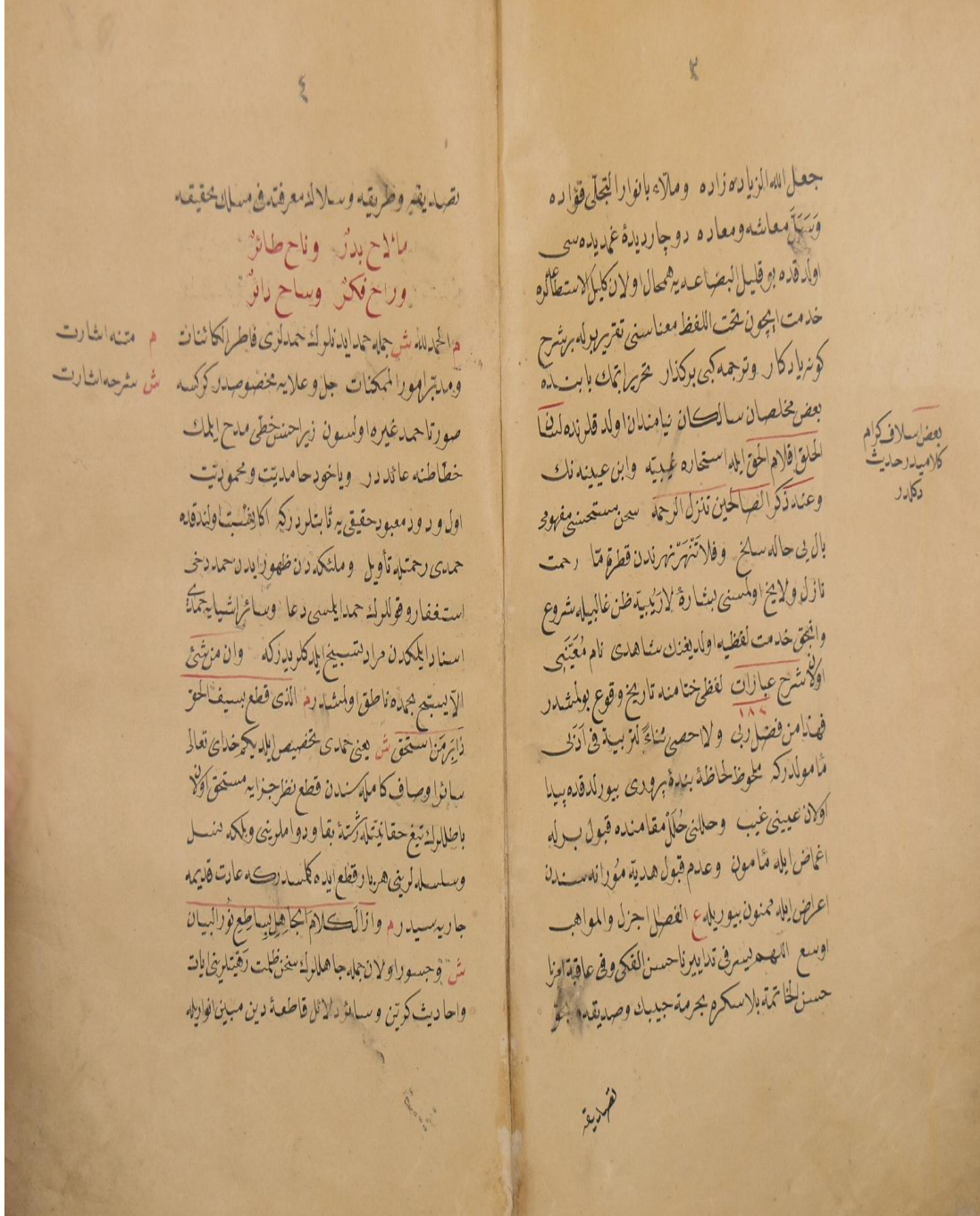
Nablusî Allah'a yaklaşmak, ibadetlere teşvik etmek amacıyla def ve ney gibi enstrümanların kullanılması ve bu amaçla musiki icra edilmesini günah olarak görmediği gibi teşvik etmektedir. O, ma'siyet ihtimali bulursa bile, "ma'siyetin taate engel teşkil etmediği" genel fihhi kaidesinden yola çıkarak Allah için yapılan amellerin fisk ve bunu yapanların fasıklıkla itham edilemeyeceğini savunur. Yine buradan hareketle Mevlevi dervişlerinin samimi olarak icra ettikleri ve "tasavvufi telezzüz" olarak nitelediği sema ayinlerinin, dine aykırı olduğu sonucunun çıkarılamayacağını belirtir.

Kaynaklar

- A. Cürçânî, A. (1988). *Kitâbü't-ta'rîfât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- A. Kuşeyrî. (1990). *er-Risaletü'l-kuşeyriyye*. (Tahk. Ma'rûf Zarîk, Ali Abdülhamid Baltacî), Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- A. M. Ferğâlî. (2005). *Abdülganî en-Nablusî hayatuhu ve ârâuhu*. Kahire: Mektebetü'l-Îmân.
- A. Nablusî. (2003). *et-Tuhfetü'n-nablusiyye fi'r-rihleti't-trablusiyye*. (Tahk. Heribert Bûse), Beyrut: Dâru'n-Neşr.
- A. Nablusî. (2009). *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fi tarîki's-sâdeti'l-mevleviyye*. (Tahk. Bekrî Alaaddin), Dimaşk: Dâru Neynevâ.
- A. Nablusî. (2010). *Murâselatü'n-nablusî vesâilü't-tahkîk ve resâilü't-tevfîk*. (Tahk. Bekrî Alaaddin), Dimaşk: Dâru Neynevâ.
- A. Nablusî. (2011). *el-Mecâlisu's-şâmiyye fi'l-mevâ'izi'r-rûmiyye*. (Tahk. Hibe el-Malih), Dimaşk: Dâru Nûri's-Sabah.
- A. Nablusî. *el-Ukûdü'l-lü'lüyye fi tarîki's-sâdeti'l-mevleviyye*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Dâru'l-Mesnevi.
- A. Nesaî. (1992). *Sünen. Kitâbu adâbi'l-kudât*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Akdoğan, B. (1996). Hüccetü's-sema adlı mûsikî risalesi ve Ankaravî İsmail b. Ahmed'in musiki anlayışı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C XXXV.
- Alaaddin, B. (1995). *Bir çağın öncüsü Abdülganî Nablusî hayatı ve fikirleri*. (çev. Veysel Uysal), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Atâ, A. A. (1987). *et-Tasavvufu'l-İslami beyne'l-asâleti ve'l-iktibâs fi asri'n-Nablusî*. Beyrut: Dâru'l-Cîl.

- Avşar, Z. (2007). Rûhu'l-mesnevi'de mesnevi'nin ilk 18 beytinin şerh yöntemi. *Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2/3.
- Bilkan, A. F. (2005). XVII. yüzyılda medrese ve tekke mücadelesinin Osmanlı şiirine yansımaları. *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*.
- C. İbn Manzûr. (1990). *Lisânu'l-'arab*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Cilacı, O. (1994). *Dua. DİA*, C IX.
- Cirit, H. (2012). *Va'z. DİA*, C XXXXII.
- Demirel, Ş. (2009). *Dinle neyden (mesnevî'nin ilk onsekiz beytinin türkçe şerhleri)*. Elazığ: Manas Yayınları.
- Durceylan, M. T. (2015). *Abdülğani en-Nablusî'ye ait el-ukûdü'l-lü'lüyye isimli eserin ârifî Ahmed Dede tercümesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ebû Davud es-Sicistânî. (1992). *Sünen-i Ebî Davûd*. Kitâbü'l-libâs, 4031. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Enver, A. (2010). *Mevlevî Şâirleri*. (haz. Tahir HAFIZOĞLU), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Eraydın, S. (2008). *Tasavvuf ve tarikatlar*. İstanbul: MÜİFV Yayınları.
- Gündoğdu, C. (1998). XVII. Yüzyılda tekke-medrese münasebetleri açısından Sivâsiler-Kadızedeliler Mücadelesi. *İLAM Araştırma Dergisi*.
- İ. P. Bağdâdî. (1951). *Hediyyetü'l-arifîn Esmâü'l-müellifîn ve Âsârü'l-musannifîn*. İstanbul: Matbaatü'l-Vekâleti'l-Maârifî'l-Celîle.
- Kandemir, M. Y. (1999). İbn Gaylân. *DİA*, C XIX.
- Kara, M. (2008). *Metinlerle Osmanlılarda tasavvuf ve tarikatlar*. İstanbul: Sır Yayıncılık.
- Kara, M. (2010). *Türk tasavvuf tarihi araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Küçük, S. (2007). *Mevlevîliğin son yüzyılı*. İstanbul: Vefa Yayınları.
- M. A. Dernîka. (2006). *Mu'cemü'l-müellifîne's-süfîyyîn*. Trablus: el-Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitab.
- M. Buhârî. (1992). *Sâhîhu Buhârî*. Kitâbu Bed'i'l-Vahyi, 1, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- M. C. eş-Şattî. (1994). *A'yânu dimaşk fi'l-karni's-sâlise 'aşere ve nisfi'l-karni'r-râbi'a 'aşere*. Dimâşk: Dâru'l-Beşâir.
- M. E. Süveydî. *Def'u'z-zelûm ani'l-vukû'i fî urzi hâza'l-mazlûm*, İstanbul: Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, Numara: 1404.
- M. İbn Mâce. (1992). *Sünen*. Kitâbu'l-Edeb, 3702, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- M. Tirmizî. *Sünen*. Kitâbü'd-dua, 3371, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müslim en-Nîşâbûrî. (1992). *Sâhîhu Müslim*. Kitâbü'z-Zikr, 40, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Müstakimzâde S. S. E. *Şerhu'l-ukûdi'l-lü'lüyye fî tarîki's-sâdeti'l-Mevleviyye*. İstanbul: Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü, Numara: 895.
- Ö. R. Kehhâle. (1993). *Mu'cemü'l-müellifîn teracumu musannifiyi'l-kütübi'l-Arabiyye*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale.

- Özdamar, M. (2007). *Dersaadet Dergâhları*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınevi.
- Özel, A. (2006). Abdülğanî b. İsmail en-Nablusî. *DİA*, C XXXII.
- Pala, A. İ. (2012). Mısır milli kütüphanesinde bulunan fıkıhla ilgili Türkçe yazma eserler. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*.
- Reis, B. (2014). Sufilere yöneltilen tenkitlere bir cevap: Akşemseddin ve def‘u metâini’s-sûfiyye isimli eseri. *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*.
- S. S. Ahmed Dede. (2003). *Mevlevilerin tarihi*. (haz. Cem ZORLU), İstanbul: İnsan Yayınları.
- S. Vicdânî. (1338). *Tomâr-ı Turuk-ı ‘Aliyye*. İstanbul: Matbaa-i Âmiri.
- Ş. Sâmî. (1311). *Kâmûsu’l-A’lâm*. İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Şeyh Mekkî Efendi, Ahmed Neylî Efendî (2004). *İbn Arabî müdafaası*. (haz. Halil Baltacı), İstanbul: Gelenek Yayıncılık.
- T. el-Kürdî. (2007). *Rihletü’ş-şeyh Tâhâ el-kürdî*. (Tahk. Ali Necm İsa), Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye.
- Tahirü’l-Mevlevî, (ts.). *Şerh-i mesnevi*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Tanrıkörür, Ş. B. (2004). Mevleviyye. *DİA*, C XXVIII.
- Uğur, M. (1994). Deylemî, Şehredâr b. Şîrûye. *DİA*, C IX
- Uludağ, S. (1994). Dua. *DİA*, C IX.
- Uludağ, S. (2011). *Tasavvuf ve tenkit*. İstanbul: Mavi Yayıncılık.
- V. S. Bâsil. (2006). *Vahdetü’l-vücûd inde İbni’l-Arabî ve Abdilğanî en-Nablusî*, Beyrut: Dâru’l-Fârâbî.
- Vassâf. H. (2011). *Sefîne-i Evliyâ*. İstanbul: Kitabevi.

Müstakimzâde Sadüddin Süleyman'ın "el-Ukûdü'l-Lü'lüyye"ye yaptığı şerhin ilk sayfası. Millet Kütüphanesi Ali Emiri Bölümü 895 numarada kayıtlı nüsha